

Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. Devadesát let od počátků univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích

Otakar Kirsch, Lucie Jagošová

Development of the programme for museum studies in Brno from 1922 to 1951: ninety years since the beginning of university education for museologists in the Czech Republic

The museology department in Brno is one of the oldest education centers of its kind in the world. Last year marked the ninetieth anniversary of museum studies in Brno. Long efforts to establish such a programme of higher education culminated when the Masaryk University created its Department of Museology. In 1921 Jaroslav Helfert, the director of the Moravian Museum, was appointed lecturer in museology. His teaching emphasized practical aspects of museums and museology. His lectures focussed on the making of collections, on documentation, on conservation, on the preparation of exhibitions, on museum direction, and on the history of museums. His lectures took place in the Moravian Museum. Since the start of his lectures in 1922, with the exception of the years during the Second World War, the Department of Museum Studies remained in existence in this form until 1951. The Department provided the impulse and inspiration for the university training of museum professionals in the following periods.

Keywords: Department of Museum Studies – university education – Masaryk University – Jaroslav Helfert – lecturer – museology

„Musíme si ujasnit, zda chceme vychovávat profesionální muzejní pracovníky na odpovídající vědecké úrovni či jen pouhé realizátory praktických postupů.“
(Zbyněk Zbyslav Stránský)¹

Potřeba profesionalizace muzejní práce je jedním ze základních témat současného muzeologického diskursu. Úzce souvisí s úsilím dosáhnout určitého stupně a úrovně formálního vzdělání na konkrétních muzejních postech, jež by mělo být nadále rozvíjeno nejen o v praxi získané zkušenosti,² ale obohaceno také o další možnosti profesního rozvoje, jakými jsou konference, semináře a vzdělávací kurzy.³ Diskuse nad problematikou edukace muzejních pracovníků směřují k požadavku na optimální obsahovou vyváženost tohoto vzdělávání, tedy teoretickou i praktickou připravenost pro muzejní praxi. Ta bývá velmi úzce spojována s absolvováním specifického akademického vzdělávání.

Jistě nepřekvapí, že s analogickými tendencemi se lze setkat v poměrně vzdálené minulosti. V uplynulém roce 2012 jsme si tak mohli připomenout již devadesát let od zahájení výuky muzejníků na brněnské univerzitní půdě. Toto pracoviště, Lektorát muzejnictví, v mnoha ohledech přirozeně navazovalo na řadu dříve uveřejněných myšlenek a koncepcí, jež se zabývaly stanovením potřebné kvalifikace muzejních pracovníků a požadavkem na začlenění edukace muzejníků do oblasti terciárního vzdělávání. Lektorát muzejnictví proto lze určitým způsobem chápat jako klíčový milník,⁴ jenž sehrál důležitou roli při etablování muzeologie a muzeologického vzdělávání na univerzitách. Jaké tedy byly jeho osudy?

téma

1 STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. Vzdělávání pro muzejní profesi. In *Teorie a praxe 2007: Sborník z mezinárodního semináře Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2008, s. 15.

2 *Obecné i konkrétní požadavky na kompetence (v oblasti dosaženého vzdělání, praxe, profesionálních, akademických a osobnostních předpokladů) zkušeného muzejního profesionála, tedy vědomostí, dovedností a návyků specifikovaných pro třicetku profesních pozic v muzeu, zpracovává ZENETOU, Artemis A. Museum professional positions: qualifications, duties, and responsibilities. In GLASER, Jane R. a ZENETOU, Artemis A. (eds.). Museums: A Place to Work: Planning Museum Careers. London, New York: Routledge, 1996, s. 65–141.*

3 *K potenciálu celoživotního učení např. LORD, Gail Dexter. Museums, lifelong learning, and civil society. In LORD, Barry (ed.). The Manual of Museum Learning. Plymouth: AltaMira Press, 2007, s. 5–12.*

Mgr. Lucie Jagošová

Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
jagošova@phil.muni.cz

Mgr. Otakar Kirsch, Ph.D.

Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
O.Kirsch@seznam.cz

4 Jak charakterizuje východiska k nezbytnosti zařazení přednášek pro budoucí muzejníky na univerzitní půdu Jiří Špét: „Profesionálním pracovníkům, pokud byli vysokoškoláci, dostávalo se odborného vzdělání na fakultách, ale toto studium bylo zaměřeno jen k získání znalostí z vědního oboru, zatímco dovednosti muzejnické si musili opatřovat teprve po nástupu do praxe.“ ŠPÉT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 100.* „K museologickým poznatkům se každý probíjával vlastní zkušeností, pokud nemohl čerpat jejich základy od svého předchůdce. Přejímání starších zkušeností však vedlo mnohdy k statickému chápání muzejní práce a působilo její pomalý pokrok. Získávání museologických poznatků vlastní zkušeností pak zase znamenalo velké časové ztráty.“ NEUSTUPNÝ, Jiří. *Otázky dnešního muzejnictví: příspěvky k obecné a speciální museologii. Praha: Orbis, 1950, s. 33.*

5 PALACKÝ, František. *O účelích vlasteneckého Musea v Čechách. In Františka Palackého spisy drobné. Díl III. – spisy estetické a literární. Praha: Bursík a Kohout, 1901, s. 320–321.* *K těmto činnostem podněcoval zaměstnance tohoto muzea také Kašpar Šternberk. MAJER, Jiří. Kašpar Šternberk. Praha: Academia, 1997, s. 134.*

6 *V prostředí českých historiků umění se dostalo zasloužené pozornosti zvláště jedné z nich, a to dílu významného aristokrata Karla Eusebia z Liechtensteina (1611–1684) s názvem Werk von der Architektur. SLAVÍČEK, Lubomír. „Sobě, umění, přátelům“. Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, o. s., 2007, s. 98–100.*

7 *Sjezd českých archeologů a spolků muzejních konaný 27. a*

Pohledy na edukaci muzejních pracovníků v českých zemích před rokem 1918

Vznik a několik desítek let trvající působení brněnského Lektorátu při Masarykově univerzitě v Brně je třeba vnímat v úzkém kontextu se snahami o zlepšení celkové kvality muzejnictví v českých zemích. Jejich integrální součástí se postupně staly také požadavky na zvýšení odborné úrovně muzejních pracovníků, od nichž ovšem vedla ještě poměrně dlouhá cesta k úvahám o edukaci budoucích adeptů muzejní práce na univerzitní půdě. Tyto různorodé a do značné míry často protichůdné názory, které se svého naplnění poprvé dočkaly právě založením Lektorátu muzejnictví v roce 1921, lze chápat jako postupný proces, v němž se zrcadlí některé přelomové události a trendy ve vývoji muzeí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Zájem o problematiku kvalifikace muzejních pracovníků je možné doložit již v první polovině devatenáctého století u některých představitelů zemských muzeí (Šternberk, Palacký). V jejich optice se mělo jednat především o kvalitní odborníky v daném vědním oboru. Zároveň však lze v těchto textech objevit poznámky týkající se znalostí specifických muzejních činností, a to selekčního, tezauračního i prezentačního charakteru.⁵ Nároky tohoto druhu ale nebyly dostatečně specifikovány, což úzce souvisí především s neukotveností tehdejšího teoretického uvažování o muzejním fenoménu. Dá se říci, že se zmíněné osobnosti ve svých požadavcích příliš neodlišovaly od dřívějších majitelů soukromých sbírek, kteří v některých případech vytvořili propracované příručky s cílem předat své získané vědomosti o sběratelství svým následovníkům.⁶

Podstatné změny v nazírání na odborné správce muzejních sbírek nastaly až v druhé polovině devatenáctého století. Vzešly od zástupců nově se konstituujících ústavů vlastivědného a umělecko-průmyslového zaměření. Zvláště představitelé regionálního muzejnictví si uvědomovali nedostatečnou kvalitu většiny odborného personálu a s tím související degradaci muzejní práce v očích odborné a laické veřejnosti. Názorová diverzita se nicméně výrazněji projevila až při diskusích na muzejních sjezdech pořádaných od začátku devadesátých let devatenáctého století. Samotné téma sice netvořilo hlavní součást přednesených příspěvků, nicméně z řady z nich lze jasně vyčíst snahu intenzivně se zabývat problematikou edukace. Důraz byl v tomto směru sice kladen především na doplňování vlastní kvalifikace prostřednictvím každodenní praxe, soukromého studia či exkurzí v jiných muzeích, přesto zde došlo k několika podstatným posunům. Kliment Čermák na v pořadí druhém sjezdu v Kutné Hoře v roce 1898 navrhoval zřízení tzv. muzejní rady, jejímž cílem mělo mimo jiné být i „...vzdělání mladých odborníků v museologii“.⁷ V jeho koncepci je tak patrná snaha vytvořit skupinu kompetentních osob, která by celý edukační proces řídila a organizovala. Vyšší kvalifikace muzejníků měla být nadále dosažena prostřednictvím zprostředkování informací od odborníků s dlouholetou praxí. Právě Čermák se ve svém dalším článku *Výchova v museologii* vyjadřuje také k výchově adeptů muzejní práce již od raného mládí, a to prostřednictvím participace na činnosti muzea, když píše, že: „Podobně tvrdím, že i museologa lze vychovati. Jen se podívejte na zástupy hochů i dívek, jak rádi pomáhají při sbírání a upravování, jak vděční jsou za každé poučení“.⁸

Stěžejní otázkou však v tomto období pro většinu představitelů tehdejšího muzejnictví stále zůstávala edukace již aktivních muzejních pracovníků, jejímž prostřednictvím mohly být podle nich přímo řešeny některé aktuální problémy a nedostatky. V praxi tak stále vítězil princip předávání zkušeností a znalostí v rámci muzejních sjezdů, k nimž od počátku dvacátého století přibyla zasedání prvních muzejních svazů působících na území českých zemí (Svaz rakouských uměleckoprůmyslových muzeí, Svaz německo-moravských místních muzeí).⁹ Ani jedna z těchto organizací ovšem nemohla muzejníkům z mnoha důvodů nabídnout dvě zásadní věci, a to permanentní výchovně-vzdělávací působení a širší nabídku probíraných témat. Jako vhodnější alternativa se proto některým zdály především muzejní časopisy zabývající se jednotlivými aspekty muzejní práce, jakými byly *Věstník československých spolků muzejních a archeologických*, *Československé letopisy muzejní* a do jisté míry také brněnské *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe*.

Přesto ani ony plně nevyhovovaly požadavkům a nárokům jednotlivých muzejníků. Proto byly učiněny pokusy tyto informační zdroje doplnit osobními kontakty mezi odborníky a muzejními pracovníky z regionů prostřednictvím kurzů. Asi nejpodrobněji se v prostředí českých zemí této formě edukace věnoval ředitel uměleckoprůmyslového muzea v Brně Julius Leisching (1865–1933), který na toto téma uveřejnil příspěvek v prestižním německém časopise *Museumskunde*.¹⁰ Jistě zajímavé je, že v něm upozornil na potřebu permanentního vzdělávání muzejních pracovníků. Z těchto důvodů například vysokoškolskou výuku muzejnictví, probíhající na uni-

verzité v Innsbrucku, kladl na nižší stupeň, než jím proponované, pravidelně pořádané kurzy. Podobně jako Čermák vycházel z premisy, že muzejníka (muzeologa) lze vychovat, stejně jako v případě juristy či lékaře. Tento proces však pro něj rozhodně nekončí jeho ustanovením do funkce kustoda. Jejich zaměstnání totiž každý den přináší „novou hádanku“, což souvisí s dosti širokým rozsahem a různorodostí muzejní práce. Protože není v silách jednoho pracovníka se ve všech jejích oblastech plně orientovat. Měli by zde jako odborné autority do edukačního procesu vstoupit pracovníci centrálních muzeí, kteří by jako specialisté na jednotlivé sféry muzejní činnosti své vědomosti pravidelně zprostředkovali širokému okruhu zájemců.¹¹

Vznik Lektorátu jako výsledek úsilí a ambicí jednoho moravského muzejníka

Období do roku 1918 se neslo ve znamení řady nikdy nerealizovaných a zároveň navzájem protichůdných návrhů, jakým způsobem řešit problematickou situaci ve výchově muzejních pracovníků. Změny v tomto směru přinesl až říjnový převrat, kdy doposud nepřilíh koordinované aktivity získaly alespoň dílčí podporu státního aparátu. Důležitým počinem se stalo především založení *Svazu československých muzeí vlastivědných* (dále jako „SČM“), a to za přímé podpory *Ministerstva školství a národní osvěty* (dále jako „MŠANO“). Vytvoření myšlenkového trustu československého muzejnictví v podobě zájmové organizace muzejníků dodalo potřebný impuls také úsilí o hledání cest k vylepšení úrovně a profesionalizaci oboru. Úspěšnými se od počátku dvacátých let staly kurzy pořádané SČM, určené pro zástupce regionálního muzejnictví, probíhající

28. srpna 1898 na Horách Kutných. Praha: Společnost přátel starožitností českých, 1898, s. 25.

8 ČERMÁK, Kliment. *Výchova v museologii. Věstník československých muzeí a spolků archeologických, 1901, roč. 4, č. 12, s. 174.*

9 *O činnosti obou svazů KIRSCH Otakar. Německé muzejnictví na Moravě. Brno: Historický ústav Masarykovy univerzity, 2008. Disertační práce, s. 58–71, TÝŽ. Podíl německo-moravských muzejníků na aktivitách muzejních zájmových organizací v první polovině dvacátého století. In OUBRECHTOVÁ, Marcela a ZEMAN, Václav (eds.). Fenomén muzeum v 19. a první polovině 20. století. Ústí nad Labem: Albis International, 2011, s. 40–50.*

10 LEISCHING, Julius. *Museumskurse. Museumskunde, 1905, roč. 1, č. 2, s. 91–96.*

11 LEISCHING, Julius. *Museumskurse. Museumskunde, 1905, roč. 1, č. 2, s. 93.*

Obr. 1: Jaroslav Helfert

12 BIŠOVÁ, Marie. Význam Jaroslava Helferta pro naše muzejnictví. Brno: Katedra muzeologie při filosofické fakultě UJEP v Brně, 1972. Závěrečná práce, s. 56–57.

13 Tradice její předchůdkyně École des chartes, kde se problematika muzejnictví přednášela od roku 1821 v úzké souvislosti se studiem historie a národního dědictví, tehdejšímu muzejníkům známa patrně ještě nebyla. O ní KROUPA, Jiří. *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění 2*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 323.

14 NEUSTUPNÝ, Jiří. *Otázky dnešního muzejnictví: příspěvky k obecné a speciální museologii*. Praha: Orbis, 1950, s. 39, ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 105.

15 *Archiv Masarykovy univerzity v Brně (dále jako AMU), fond A 2 - Filozofická fakulta - osobní spisy, kart. č. 5, inv. č. 1 - Jaroslav Helfert – dopis Jaroslava Helferta profesorskému sboru filozofické fakulty ze dne 20. června 1921.*

16 BIŠOVÁ, Marie. Význam Jaroslava Helferta pro naše muzejnictví. Brno: Katedra muzeologie při filosofické fakultě UJEP v Brně, 1972. Závěrečná práce, s. 57.

pod patronací významných osobností muzejního života v Československu. V řadách představitelů SČM však ještě před jejich konáním zrála myšlenka k ustanovení stálé instituce fungující na veřejné bázi, jež by se věnovala přípravě budoucích muzejních kádrů.

Celá záležitost měla být vyřešena na zasedání vý-

konného orgánu SČM v březnu roku 1921, kde se po dlouhé výměně názorů diskutující vyslovili pro zřízení samostatné muzeologické katedry a zároveň zamítli jiné formy výuky na akademické půdě.¹² Protože spíše k praxi orientovaný obor nenalezl potřebnou podporu u představitelů Karlovy univerzity, přiklonila se většina zúčastněných záhy k myšlence vybudování speciálního muzejního „učiliště“ po vzoru pařížské École du Louvre.¹³ Neuskutečnitelnost podobného projektu si ovšem záhy uvědomili někteří svazoví činovníci, na což reagovali navázáním užší spolupráce se zástupci československého archivnictví, kteří problematice muzejnictví následně vyčlenili prostor ve výukovém programu státem podporované Archivní škole v Praze.¹⁴

Cesta k systematictějšímu vzdělávání na akademické půdě se tedy zdála být, alespoň na nějakou dobu, uzavřena. Přesto již v červnu roku 1921 vzešla od jednoho z moravských členů SČM iniciativa, jejímž cílem bylo etablovat „...praktickou výchovu dorostu pro tento obor“¹⁵ na nedávno založené brněnské univerzitě nesoucí jméno prvního československého prezidenta. Autorem žádosti adresované tamnímu profesorské-

mu sboru byl Jaroslav Helfert (1883–1972), tehdy ještě neoficiální ředitel Moravského zemského muzea (dále jako „MZM“). Při hledání důvodů, proč se tato významná brněnská kulturní osobnost pocházející z významného, v té době již počestlého rodu původem ze Saska necítila vázána svazovým rozhodnutím z března 1921, byť s jeho závěry patrně již dříve souhlasila,¹⁶ narazíme hned na několik důležitých okolností (obr. 1).¹⁷

Jako zásadní se jeví především Helfertova snaha o realizaci autonomní muzejní politiky na Moravě, kterou prosazoval nejen v častých debatách s českými představiteli SČM, ale za pomoci moravského zemského výboru také přímo ve městě Brně. Ve spolupráci s touto institucí se výrazným způsobem podílel na reorganizaci místního muzejnictví, jejímž nejvýznamnějším projevem bylo prosazení změn ve správě a národnostním složení představitelů MZM a dodnes poněkud kontroverzně vnímaná výměna sbírkových předmětů mezi třemi nejvýznamnějšími brněnskými muzejními ústavy.¹⁸ Úlohou jím iniciovaného Lektorátu proto nemělo být vytvoření edukačního střediska pro všechny oblasti nově vzniklé republiky, ale napomoci k vylepšení specifických a podle jeho názorů méně rozvinutých poměrů na Moravě, za které se ze své pozice hlavního muže moravského muzejnictví cítil být zodpovědný.¹⁹

Podstatnou roli pro rychlé prosazení Helfertových plánů sehrála příznivá situace panující na filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Je jasné, že nové akademické pracoviště, v průběhu první republiky často zápasící o holou existenci, bylo novým trendům výuky muzejnictví otevřenější než jeho pražský protějšek, kde ovšem v té době již fungoval

Lektorát nauky o ochraně historických a uměleckých památek.²⁰ Přesto anebo právě proto ale nemohl místní děkanát ponechat nic náhodě a Helfertova žádost o zřízení Lektorátu byla předána k posouzení dvěma představitelům historického semináře, a to Bohumilu Navrátilovi (1870–1936) a Juliu Glücklichovi (1876–1950). Díky nedostatku informačních zdrojů dnes nelze zjistit, co přesně bylo obsahem závěrečné expertizy obou profesorů. Patrně ale s povděkem přivítali pravidelné přednášky určené pro studenty historie, které měly mimo jiné rozvinout jejich schopnost kritické práce s prameny nepísané povahy. Zkušený muzejník s doktorátem získaným ve Vídni, jehož bratr Vladimír se navíc stal vedoucím zdejší katedry hudební vědy a později dokonce děkanem fakulty, pro něj byl zcela jistě zárukou kvalitní pedagogické práce. Na oba pak musela zapůsobit Helfertova poznámka, že vylepšení situace muzejního oboru považuje za „...vážný životní svůj úkol“²¹ a je v úzkém kontaktu s dalšími pracovníky a představiteli českého muzejnictví.

Uznání potřeby výuky muzejnictví ze strany vysokoškolských pracovníků, byť „pouze“ ve formě Lektorátu,²² tedy pravidelných, každý semestr se opakujících přednášek, jejichž náplň si mohl pedagog sám určit, pak potvrdilo jistý potenciál oboru v rámci tehdejší akademické obce. Nic na tom nezměnil ani fakt, že byl stále chápán jako aplikace jednotlivých vědních oborů do činnosti muzejních institucí, což bylo ostatně ve shodě s názory a cíli samotného lektora. Neméně důležitý byl také fakt, že Helfert ve své koncepci zdůrazňoval potřebu teoretického a odborného vzdělání budoucích muzejníků, kteří měli následně obsadit posty ve velkých muzeích a za-

celit tak znatelný nedostatek odborných sil. Za důležitý předpoklad pro realizaci svých snah pak považoval princip soustavnosti a názornosti výukového procesu, prostřednictvím něhož měli studenti hlouběji proniknout do problematiky muzejnictví.

Zlatá éra. Lektorát muzejnictví jako vrcholný orgán výchovy adeptů muzejní práce v Československu

Po schválení návrhu profesorského sboru filozofické fakulty MŠANem byl Jaroslav Helfert dekretem ze dne 13. prosince 1921 oficiálně jmenován lektorem muzejnictví.²³ Nic nebránilo tomu, aby již od letního semestru školního roku 1921/1922 mohl, povzbuzen úspěchem při pořádání kurzů muzejnictví pro absolventy brněnských středních škol,²⁴ přednášet také vysokoškolským studentům. Začalo tak pro něj a pro jím vyučovaný obor příslovečně zlaté období. Během jeho trvání Helfert takřka každý semestr, a to jednu až dvě hodiny týdně, seznamoval s muzejní problematikou zájemce z řad posluchačů historie, k nimž se od roku 1927 přidali i jejich kolegové z nově zřízeného *Semináře dějin umění*. Lektorát muzejnictví se na filozofické fakultě Masarykovy univerzity rychle etabloval v tradiční učební jednotku navštěvovanou poměrně stabilním počtem studentů,²⁵ z nichž někteří v pozdějších letech našli uplatnění v muzejních institucích.²⁶

Co se týká struktury a profilu výuky, byla jasně determinována Helfertovým celkovým pohledem na problematiku muzejnictví, v němž lze nalézt značnou míru inspirace významnými reprezentanty vídeňské školy dějin umění Aloisem Rieglem (1858–1905) a Maxem Dvořákem (1874–1921). Z hlediska dnešní muzeolo-

17 BRODESSER, Slavomír, BŘEČKA, Jan a MIKULKA, Jiří. *K poznání a slávě země. Dějiny Moravského zemského muzea. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002, s. 30.*

18 *V jejím rámci z Helfertova popudu došlo ke včlenění některých v jednotlivých muzeích po dlouhá léta vytvářených sbírek do fondů jejich brněnských protějšků. O tématu např. HELFERT, Jaroslav. Die Museumssammlungen. In Brünn, die Hauptstadt von Mähren – zvláštní otisk z Prager Presse. Praha 1928, s. 82–83.*

19 *O jeho aktivitách na tomto poli viz např. HELFERT, Jaroslav. Na nové dráhy (Nástin minulosti a úkolů zemského muzea moravského v Brně) – dokončení. Věstník moravského muzea zemského, 1921, roč. 1, č. 4, s. 53–61, TÝŽ. Moravská muzea ve Svazu čsl. museí (Organizační poznámky). Od Horácka k Podyjí, 1931, roč. 8, s. 319–324.*

20 *V jeho čele stál významný představitel památkové péče Václav Wagner (1894–1962). KÁBOVÁ, Hana. Památkář Václav Wagner. Akademický bulletin AV ČR, 2004, č. 10, s. 23.*

21 *AMU, fond A 2- Filozofická fakulta – osobní spisy, kart. č. 5, inv. č. 1 – Jaroslav Helfert – dopis Jaroslava Helferta profesorskému sboru filozofické fakulty ze dne 20. června 1921.*

22 *Lektorát v tomto kontextu chápeme jako úřad nebo hodnota lektora, tedy učitele praktických znalostí některého předmětu na vysoké škole. Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl IV. Ko-M. Praha: Československý kompas, 1929, s. 386. „Lektor jest běžným názvem pro učitele v užším smyslu slova, na které platí definice obsažená v § 2, odst. 4 organizačního zákona universitního č. 63/1873. Právní poměry upravuje výnos m. k. a v., M. V.*

B. č. 24 ai 1899, uvedený pod č. 834 [...]. Cit. min. výnosu č. 24/1899 používá se co obecné formy pro lektory na všech vysokých školách." PLACHT, Otto a HAVELKA, František. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé*. Praha: vlastním nákladem, 1932, s. 1214. „Učitelé v užším smyslu jsou ustanovováni pro vyučování praktickému užívání živých jazyků, nějakému umění nebo obratnosti profesorským sborem fakulty filosofické se schválením ministerstva kultury a vyučování." Lektorům nevznikal nárok na státní plat, „pokud jim to nebylo přiznáno s udělením určitého příkazu učebního anebo při jejich ustanovení ve státní službě." Výnos min. k. a v. z 31. května 1899, č. 9830, MVB. č. 24. Právní poměry učitelů v užším smyslu slova na universitách. In PLACHT, Otto a HAVELKA, František. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé*. Praha: vlastním nákladem, 1932, s. 1217–1218. Podle § 13 zákona č. 167 z 10. září 1898 jim ale náleželo tzv. kolejně. PLACHT, Otto a HAVELKA, František. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé*. Praha: vlastním nákladem, 1932, s. 1214.

23 AMU, fond A2 - Filozofická fakulta - osobní spisy, kart. č. 5, inv. č. 1 - Jaroslav Helfert - dopis MŠANA děkanátu filozofické fakulty ze dne 20. června 1921, též Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, kart. 51, rok: 1922, č. j. 60/1922, složka Dr. J. Helfert - přepis dopisu Jaroslava Helferta moravskému zemskému výboru ze dne 13. února 1922.

24 Lektorát musejnictví. *Věstník moravského musea zemského*, 1921, roč. 1, č. 4, s. 64.

25 Ze zachovaných dokumentů vyplývá, že jejich počet nepřesáhl číslo 10. Je ale třeba si uvědomit, že počet studentů v tehdejší době byl výrazně nižší než v dnešní době.

gie je jistě důležité, že v tomto směru usiloval o úzké propojení teorie a praxe. Muzea a jejich aktivity Helfert viděl jako integrální součást široce koncipované ochrany památek, v níž ovšem tato kulturní zařízení zastávala svou autonomní a specifickou roli. V jeho optice měla svůj zájem rozšířit na „... památky všeho druhu bez rozhodujícího zřetele na hmotnou nebo reprezentativní jejich cenu"²⁷ a stát se jakousi prodlouženou rukou některých státem spravovaných institucí (památkové úřady v Praze a Brně, Státní archeologický úřad).²⁸ Jejich hlavním cílem pak mělo být veřejné (zajímavé jistě je v Helfertově pojetí výrazné oddělení výchovně-vzdělávacích aktivit pro školy a laickou veřejnost) a odborné působení.

Právě osvojení si znalostí a dovedností souvisejících s odbornými aktivitami muzeí, které Helfert rozdělil do celkem čtyř fází,²⁹ tvořilo podstatnou část přednáškové činnosti Lektorátu. Důraz byl kladen především na důsledné obeznámení se s materiálovým složením jednotlivých muzeálií a technologiemi jejich výroby. Výrazná byla také snaha přiblížit potenciálním adeptům muzejní práce problematiku inventarizace a katalogizace, kde se měla mimo jiné projevit i jejich odborná erudice získaná studiem oborů v muzeu zastoupených. Specificky muzejním školením pak zůstávaly přednášky a cvičení o instalaci sbírkových předmětů či jejich restaurování a konzervování. Zvláště posledně jmenované tematické celky rozhodně nemohly být zprostředkovány pouze formou přednášek a účastníci lektorských cvičení se s nimi názorně seznamovali v k tomu určených prostorách MZM. Otázkou zůstává, zda Helfert při některých z nich alespoň dílčím způsobem nevyužíval pomoci několika svých podřízených. Těžko si lze představit, že by

takto exponovaná a časově vytižená osobnost zvládla po tak dlouho dobu výuku zcela sama. Nabízí se zde hned několik jmen jeho podřízených, kteří ve svých oborech patřili mezi vědeckou elitu Moravy. Z nich je možné připomenout etnografy Františka Pospíšila (1885–1958) a Edmunda Küttlera (1884–1964), jenž na fakultě vedl lektorát perštiny a novoturečtiny, dále pozdějšího vedoucího Semináře dějin umění Alberta Kutala (1904–1976) či archeologa Josefa Skutila (1904–1965). V otázkách konzervace a restaurování pak mohl Helferta při výkladu zastoupit například Emanuel Dania (1901–1974).

Helfert však ve svých přednáškách nepomíjel ani další důležitá témata, při jejichž zprostředkování posluchačům mohl zúročit bohaté znalosti oboru historie umění umocněné dlouholetým odborným působením při správě uměleckých sbírek MZM. Jeden semestrální cyklus ve školním roce 1932/1933 tak například věnoval výhradně problematice obrazů a grafiky. Zvláště v druhé polovině třicátých let získala v jeho přednáškách výsadní postavení ta s názvem *Úkoly musejní správy*. V jejím rámci patrně zazněly úvahy související s organizací a řízením muzeí, v nichž mohl lektor předat své zkušenosti s vedením jedné z největších institucí v zemi. Podobnou roli při jeho výkladech zaujaly také hodiny věnované moravskému muzejnictví. V nich byli studenti, s nimiž se počítalo na místa odborných pracovníků, seznámeni se strukturou zdejších muzeí, jejich historií i složením sbírkových fondů. Lze předpokládat, že v tomto případě Helfert dokázal zúročit poznatky nabyté ve funkci revizora SČM, v jejímž rámci navštívil řadu moravských muzeí. Je pravděpodobné, že studentům nastiňoval i některé vlastní koncepty organi-

začního rozvoje moravského muzejnictví, jež poněkud oslabily teprve po jeho zvolení do funkce předsedy nejvýznamnějšího zájmového uskupení muzejních pracovníků v tehdejší Československu – SČM.

Kromě prosazení odborných aspektů ve výchově adeptů muzejní práce sledoval Helfert další, pro něj neméně důležité hledisko. Jako významný představitel a organizátor kulturního života první republiky se vždy snažil prosazovat zájmy mladého československého státu. Zastával názor, že: „*Museum není jen sbírkou vyřazených rekvizit, ale je ústavem, jehož činnost je pevně vkloubena v soustavu vědeckých a osvětových podniků v národě a ve státě*“.³⁰ Lektorát se mu tak stal vhodnou příležitostí k vytvoření nových kádrů, které v budoucnu měly obsadit pozice v muzejních zařízeních na úrovni země, krajů (žup) a okresů. Vyškolení muzejníci se měli stát oporou československého režimu a ve svém odborném, ale hlavně výchovném úsilí podporovat rodící se republiku. Právě na Moravě byl jejich nedostatek zvláště markantní již v období těsně po převratu, kdy docházelo k pozvolnému počesťování řady významných muzeí nacházejících se v důležitých hospodářských a kulturních centrech (např. Brno, Olomouc, Moravská Ostrava, Znojmo, Jihlava atd.). Nedostatek vhodných českých odborníků pak byl na mnoha místech jedním z významných důvodů, proč ve funkcích nadále zůstávali bývalí němečtí kustodové.³¹

Kurikulum Lektorátu muzejnictví,³² tedy obsah realizované výuky, lze podle započitatelné a skutečně započtené doby Helfertovy lektorské činnosti (podle evidence realizované k datu 31. 3. 1950

i dalších doplňujících materiálů)³³ sledovat v období od letního semestru 1922³⁴ do zimního semestru 1938 a následně v letech 1946–1951. Na základě materiálů, dokládajících alespoň zčásti konkrétní údaje k vyučovaným nebo alespoň formálně ohlášeným tématům, rozsahu výuky či časovému zařazení, můžeme spektrum kurzů a jejich skladbu představit prostřednictvím tabulky na následující straně (tab. 1).³⁵

Více než šestnáctiletá úspěšná činnost brněnského Lektorátu skončila příchodem okupačních vojsk v březnu roku 1939. Helfert jako exponovaná osobnost kulturního života první republiky, v německých kruzích navíc známá svými protinacistickými postoji, musel z ředitelské funkce v MZM odstoupit již začátkem měsíce dubna. Oficiálním zdůvodněním jeho odchodu byla dlouhodobá nemoc. I když se Helfert stáhl do ústraní, pečlivě sledoval dění v českém muzejnictví z doposud nezrušené funkce muzejního inspektora a i nadále úzce spolupracoval se SČM. Jeho pedagogická činnost na fakultě nicméně velmi rychle skončila. Patrně se tak stalo již v průběhu letního semestru, tedy zhruba půl roku před uzavřením českých vysokých škol. Přestože v seznamech přednášek jeho jméno figurovalo ještě pro zimní semestr školního roku 1939/1940,³⁶ je téměř jisté, že v tomto období již na akademické půdě aktivně nepůsobil. Svědčí o tom jím signovaný dopis doručený vedení fakulty, kde žádá o další zproštění povinnosti vést kurz o muzejnictví ze zdravotních důvodů.³⁷ Zmíněná událost také uzavřela hlavní a nejúspěšnější etapu ve vývoji brněnského Lektorátu, na kterou již Jaroslav Helfert v dalších letech nedokázal patřičným způsobem navázat.

26 BIŠOVÁ, Marie. Význam Jaroslava Helferta pro naše muzejnictví. Brno: Katedra muzeologie při filosofické fakultě UJEP v Brně, 1972. Závěrečná práce, s. 59.

27 HELFERT, Jaroslav. O osvobozených museích: O úkolech našeho muzejnictví. Naše revoluce, 1936, roč. 12, s. 369.

28 HELFERT, Jaroslav. Moravská musea ve Svazu čl. muzeí (Organizační poznámky). Od Horáčka k Podyjí, 1931, roč. 8, s. 321.

29 Ty se skládaly z: 1) poznání památek sbírkového obvodu muzea, 2) akviziční činnosti, v jejímž rámci měla muzea získávat nejen sbírkové předměty pro vlastní potřebu, ale pokusit se zabezpečit také památky, které by mohly souviset se sbírkotvornou činností ostatních muzejních institucí, 3) zajišťování památek (inventarizace, katalogizace, konzervace a restaurace) a konečně 4) prezentace (instalace, publikace). HELFERT, Jaroslav. O osvobozených museích: O úkolech našeho muzejnictví. Naše revoluce, 1936, roč. 12, s. 370.

30 HELFERT, Jaroslav. Moravská musea ve Svazu čl. muzeí (Organizační poznámky). Od Horáčka k Podyjí, 1931, roč. 8, s. 320.

31 KIRSCH, Otakar. Veränderungen im deutsch-mährischen Museumswesen na 1918. Der Nationalitätenfaktor als grundlegender Träger des Wandels in den Museumsinstitutionen. Danubiana Carpathica, 2012, roč. 6 (53), s. 74.

32 Podle Výnosu MŠANO z 15. března 1923, č. 23.035/23, o sestavování a podávání lektorských zpráv měly být podle přiloženého formuláře zpracovávány a děkanátu odevzdávány za každý semestr následující informace: 1) název kurzu, 2) cíl výuky, obsah výuky a metodický

postup, 3) názvy a bibliografické údaje k publikacím, z nichž kurz vycházel, 4) plánovaný počet hodin týdně a skutečně realizovaný počet hodin za semestr, 5) průměrný, maximální a minimální počet studentů, 6) charakteristika schopností, aktivity a prospěchu studentů, 7) návrhy na změny. Součástí formuláře měly tvořit přílohy s prezenčními listinami. PLACHT, Otto a HAVELKA, František. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé. Praha: vlastním nákladem, 1932, s. 1218–1219.*

33 AMU, fond A 1 – Rektorát MU – osobní spisy, kart. č. 55/1196 – Jaroslav Helfert – přihláška o převod nových platů podle vlád. nař. č. 69/50 Sb. (Jaroslav Helfert).

34 Vůbec první Helfertova přednáška v rámci lektorátu měla název *Pojem a úkoly muzejnictví. Seznam přednášek, které se budou konat na Masarykově universitě v Brně v letním běhu studijního roku 1921–22. Brno: Masarykova universita v Brně, 1948, s. 46.*

35 Dle BIŠOVÁ, Marie. *Význam Jaroslava Helferta pro naše muzejnictví. Brno: Katedra muzeologie při filosofické fakultě UJEP v Brně, 1972. Závěrečná práce, Seznamy přednášek Masarykovy univerzity (1922–1952).*

36 *Seznam přednášek, které se budou konat na Masarykově universitě v Brně v zimním běhu studijního roku 1939–40. Brno: Masarykova universita v Brně, 1948, s. 64.*

37 AMU, fond A2- Filozofická fakulta - osobní spisy, kart. č. 5, inv. č. 1 - Jaroslav Helfert – dopis Jaroslava Helferta děkanátu filozofické fakulty ze dne 3. října 1939.

38 HELFERT, Jaroslav. *Zemské muzeum v Brně po válce a s obnoveným časopisem. Časopis Zemského muzea v Brně – Acta musei Moraviae, 1946, roč. 33, č. 1, s. 5–12.*

Tab. 1: Rekonstrukce kurikula Lektorátu muzejnictví podle zdokumentované Helfertovy lektorské činnosti na Masarykově univerzitě.

Název vyučovaného kurzu	Akademický rok	Zimní semestr	Letní semestr	Počet hodin výuky týdně
Pojem a úkoly muzejnictví	1921 – 1922	-	*	2
Správa sbírek muzejních	1922 – 1923	*	*	2
O materiálu a technice sbírkových předmětů	1923 – 1924	*	*	2
O materiálu a technice sbírkových předmětů	1924 – 1925	*	*	2
Inventarizace a katalogizace sbírek	1925 – 1926	*	*	2
Přehled o muzejnictví na Moravě	1926 – 1927	*	-	1
O materiálu a technice muzejních předmětů	1927 – 1928	*	-	2
Brněnská muzea, dějiny a obsah sbírek	1927 – 1928	-	*	2
Cvičení o instalaci sbírek	1928 – 1929	-	*	2
O materiálu a technice sbírkových předmětů muzejních	1929 – 1930	*	*	2
Přehled moravského muzejnictví	1930 – 1931	*	-	2
O materiálu a technice sbírkových předmětů muzejních	1930 – 1931	-	*	2
výuka se nekonala	1931 – 1932	---	---	---
Inventáře a katalogy muzejních sbírek	1932 – 1933	*	-	1
O materiálu a technice sbírkových předmětů (I. Obrazy, II. Grafika)	1932 – 1933	-	*	1
Konzervování a restaurování	1933 – 1934	*	-	1
Přehled muzejnictví na Moravě	1933 – 1934	-	*	1
Vývoj a stav moravského muzejnictví	1934 – 1935	*	-	1
Úkoly muzejní správy	1935 – 1936	*	*	1
O materiálu a technice sbírkových předmětů	1936 – 1937	*	-	2
Přehled muzeí zemi Moravskoslezské	1936 – 1937	-	*	1
Úkoly muzejní správy. Praktické ukázky ve sbírkách moravského muzea zemského.	1937 – 1938	*	*	1
Úkoly správy muzejních sbírek	1938 – 1939	*	-	1
Úkoly muzejní správy	1938 – 1939	-	*	1
výuka se nekonala Oficiálním vysvětlením byl Helfertův zdravotní stav.	1939 – 1940	*	-	---
Úkoly muzejní správy	1939 – 1940	-	*	1
Muzejnictví pro posluchače archeologie	1947 – 1948	*	-	2
Cvičení v muzejní práci	1947 – 1948	-	*	2
Muzejní praxe	1950 – 1951	-	*	2

Postupné dozrívání. Lektorát muzejnictví a jeho osudy po druhé světové válce

Jak již bylo v předchozím textu naznačeno, výuka muzejnictví po roce 1945 byla pouhým odleskem bývalé slávy. Jaroslav Helfert sice v obnovené republice získal,

díky svému věznění v Terezíně, gloriolu bojovníka proti nacismu, nicméně tehdejší doba již přinesla zcela nové nároky na vedoucí pracovníky v oblasti kultury. Přesto se stárnoucí muzejník ještě v roce 1946 se značným entuziasmem znovu ujal ředitelského postu v MZM, v němž se musel ihned vypořádávat s řadou

palčivých problémů. Kromě každodenní agendy se zabýval obnovou válkou poznamenané instituce. Velký čas mu zabrala náročná práce spojená s přesunem kulturního majetku Němců a jejich organizací do správy MZM, stejně jako úkoly související s jeho funkcí pověřence pro muzea v pohraničí.³⁸ Není divu, že výuka muzejnictví šla v jeho aktivitách poněkud do ústraní a nedosahovala dřívější intenzity.

Hlavní otázkou tak zůstává, jakým způsobem poválečný Lektorát vůbec fungoval. V kmenových listech filozofické fakulty u Helfertova jména nalezneme informaci, že jeho výchovně-vzdělávací činnost v rámci Lektorátu pokračovala i v letech 1946–1950.³⁹ Tematická náplň přednášek pro toto období nicméně oproti minulým dobám vykazovala několik dosti podstatných rozdílů. Byla orientována čistě prakticky, a navíc byla určena také posluchačům některých, Helfertem ve výuce doposud spíše opomíjených vědních disciplín (např. *Muzejnictví pro archeology* či kurz určený pro posluchače archivního studia při Masarykově univerzitě).⁴⁰ Zmíněná fakta by nasvědčovalo tomu, že Lektorát ztrácel své dosavadní autonomní postavení. Postupně se stával spíše součástí výukového programu jednotlivých akademických oborů. Důvodem proměny dosavadního směřování se zdá být také chladnější přístup tehdejších představitelů brněnské historické obce. Ten se projevil těsnějším příklonem Jaroslava Helferta k tematicky a odborně blízkým dějinám umění.

Zásadním zlomem v dosavadním vývoji Lektorátu se nicméně staly až únorové události 1948. Helfert byl na základě rozhodnutí tzv. akčního výboru nejprve zbaven svého ředitelského postu v MZM a poslán do penze. Přesto se ještě po-

koušel zůstat nadále aktivní alespoň ve své pedagogické činnosti. V odpovědích z dotazníku, který mu byl v průběhu kritického roku 1948 těmito samozvanými politicko-mocenskými orgány zaslán, pak podle vlastního vyjádření nastínil ambiciózní projekt, jenž měl kompetence skomírajícího Lektorátu značně rozšířit. Chtěl, aby se absolvování lektorských cvičení stalo povinné pro všechny kandidáty učitelství na vyšších stupních škol. Z tohoto důvodu měla být podle něj výuka muzejnictví rozšířena na studenty přírodovědeckých a nově zřízených pedagogických fakult, jejichž působením by byli následně pro potřeby menších vlastivědných muzeí získávání tolik potřební volontéři z řad žactva. Dále se pak, nikoli v rozporu s dřívějšími názory, vyslovil pro to, aby podmínkou pro ukončení těchto kurzů byla zkouška, která by se zároveň stala předpokladem pro vykonávání odborné činnosti jak v muzeích soukromých, tak i „... pro potřebu systematizované muzejní služby“.⁴¹

Helfertovo úsilí však již nenašlo patřičnou odezvu a činnost Lektorátu se postupně uzavírala, byť byl i nadále v pramenech uváděn coby lektor.⁴² Pomocnou ruku mu v kritické chvíli patrně podal vedoucí Semináře dějin umění Albert Kutal, který svého bývalého nadřízeného nechal na katedře vyučovat předmět s názvem *Musejní praxe*. V jeho rámci mohl teď již bývalý ředitel MZM skloubit své znalosti oboru historie umění a jednotlivých muzejních činností. Vzájemná symbióza, do značné míry limitovaná Helfertovým zdravotním stavem,⁴³ trvala jen do roku 1951. Tehdy mu vedení fakulty strhlo z důvodu absence na několika hodinách část honoráře.⁴⁴ Od následujícího roku převzal Helfertem vyučovaný předmět bývalý zaměst-

39 AMU, fond A 1 – Rektorát MU – osobní spisy, kart. č. 55/1196 – Jaroslav Helfert – přihláška o převod nových platů podle vládn. nař. č. 69/50 Sb. (Jaroslav Helfert).

40 Přednášky se ovšem uskutečňovaly pro všechny studenty filozofické fakulty společně. Seznam přednášek, které se budou konati na Masarykově univerzitě v Brně v letním běhu studijního roku 1947–48. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1948, s. 76.

41 Archiv Národního muzea, fond Svaz českých muzeí (časově zpr.,) kart. 7 – Muzejní rada 1919–1960, složka Korespondence 1919–1958 – přepis dopisu Jaroslava Helferta Svazu českých muzeí ze dne 17. září 1948.

42 Např. Seznam přednášek na Masarykově univerzitě v Brně ve studijním roce 1949–50. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1948, oddíl Fakulta filozofická, s. 4, 56.

43 Například v polovině roku 1949 si Jaroslav Helfert stěžoval, že vzhledem k přetrvávajícím zdravotním obtížím nemůže na cestu do Brna, kde měl přednášet, ještě pomýšlet. AMU, fond Bohuslav Bouček – B 80, kart. 1, i. č. 40 – dopis Jaroslava Helferta Bohuslavu Boučkovi ze dne 6. října 1949.

44 AMU, fond A 1 – Rektorát MU – osobní spisy, kart. č. 55/1196 – Jaroslav Helfert – dopis děkana filozofické fakulty rektorátu Masarykovy univerzity ze dne 19. července 1951.

nanec a ředitel Moravského umělecko-průmyslového muzea Václav Richter (1900–1970). Výuka pod jeho vedením však probíhala pouze jeden rok, hlavní představitelé Semináře dějin umění se v dalším období soustředili na spolupráci s jiným oborem kulturního dědictví – památkovou péčí.

Druhý život Lektorátu muzejnictví

Řada jevů, událostí, institucí či osob nepřestává ovlivňovat své okolí ani v případě, že dojde k definitivnímu ukončení jejich veřejného působení. Podobný osud čekal i na brněnský Lektorát. Záhy poté, co se Jaroslav Helfert definitivně stáhl do potštejnského ústraní, začal pomyslný druhý život této bezmála třicet let fungující specifické formy výuky adeptů muzejní práce. Postupně se stala předmětem zájmu značného počtu jednotlivců a skupin, kterými byla pojímána především jako předstupeň a zároveň více či méně inspirativní krok při etablování oboru muzeologie na vysokých školách, ale s pozvolným rozvojem historického vnímání muzeálního fenoménu také jako významný prvek ve vývoji českého resp. světového muzejnictví.

S první, byť dílčí zmínkou o aktivitách Lektorátu se lze setkat již v díle Jiřího Neustupného (1905–1982) s názvem *Otázky dnešního muzejnictví*.⁴⁵ Helfertova spíše k praxi orientovaná koncepce edukačního střediska příliš neodpovídala Neustupného teoretizujícímu přístupu a stala se tak pro něj pouze dílčí vývojovou epizodou, kterou nehodlal následovat. Pro přednášky probíhající již od počátku padesátých let pod jeho vedením na katedře prehistorie Karlovy univerzity totiž spatřoval svůj vzor spíše ve světoznámé École du Louvre.⁴⁶ Obdobný postoj k Lektorátu zaujal také jeho

kolega na fakultě Josef Beneš (1917–2005), který zde přednášel muzeologii pro studenty etnografie, a také *Středisko pro výuku muzeologie Filozofické fakulty Karlovy univerzity* působící od roku 1967 pod Neustupného patronátem při Národním muzeu. Poměrně kriticky se k této instituci později vyjádřil pražský muzeolog Jiří Špět. Podle něj bylo její založení sice „...zcela novým, ale i světově významným počinem“,⁴⁷ na straně druhé ale neváhal přitakat dobovým názorům některých muzejníků sdružených v SČM hovořících v této souvislosti o degradaci důležité disciplíny.

Poněkud odlišný názor na činnost Lektorátu zaujali zástupci tzv. brněnské muzeologické školy, kteří stáli u vzniku externí katedry muzeologie působící při tehdejší univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Již v první polovině šedesátých let jeden z jejích zakladatelů Zbyněk Zbyslav Stránský (*1926) neváhal Helferta zařadit do nepočtené skupiny muzejníků, kteří si kladli „...obecně muzeologické otázky, ať již v pojetí čistě teoretickém nebo teoreticko-organizačním“.⁴⁸ Vznik brněnského lektorátu pak chápal jako nezbytný projev Helfertova organizačního úsilí v rámci především moravského muzejnictví, v němž dokázal úspěšně spojit teorii s praxí. Byť si byl velmi dobře vědom rozdílů mezi koncepcí bývalého ředitele MZM a nově prosazovaným pojetím oboru chápaném ve smyslu svébytné akademické disciplíny, neváhal označit nově vzniklou katedru muzeologie za následovníka Lektorátu.⁴⁹ Zajímavé jsou v tomto směru jisté paralely mezi působením obou institucí. Jejich chod zabezpečovali především zaměstnanci MZM. K výuce docházelo většinou v prostorách této tradiční muzejní instituce. Určitou míru shody lze nalézt i mezi některými vyučovanými

45 NEUSTUPNÝ, Jiří. *Otázky dnešního muzejnictví: příspěvky k obecné a speciální muzeologii*. Praha: Orbis, 1950, s. 43, pozn. 18.

46 NEUSTUPNÝ, Jiří. *Otázky dnešního muzejnictví: příspěvky k obecné a speciální muzeologii*. Praha: Orbis, 1950, s. 34, 40.

47 ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 104.

48 STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Jaroslav Helfert osmdesátníkem*. *Vlastivědný věstník moravský, 1961–1964, roč. 16, s. 153*.

49 STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Jaroslav Helfert osmdesátníkem*. *Vlastivědný věstník moravský, 1961–1964, roč. 16, s. 156*.

50 *Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum (částečně zprac.)*, kart. 239, rok: 50. – 60. léta, sign. II-4-MM-mzl/4, složka *Katedra muzeologie – dr. Jelínek*. STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. (ed.). *Sborník materiálů prvního muzeologického symposia*. Brno – 1965. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1966, např. s. 6, 15.

mi předměty. Časté zmínky o Lektorátu obsažené také v dobových dokumentech⁵⁰ z období počátků externí katedry sledovaly jasné cíle. Chtěly především upozornit na dlouholetou tradici výuky muzejnictví na brněnské univerzitě, což patrně souviselo se snahou usnadnit přijetí muzeologie v místních akademických kruzích.

Toto veskrze pozitivní nazírání na Helfertovy prvorepublikové aktivity se přeneslo i do let sedmdesátých, kdy došlo k širšímu docenění významu Lektorátu pro nově se konstituující vědu. Zásahu na tom měla také práce Marie Bišové,⁵¹ kterou lze do dnešní doby považovat za nejucelenější zpracování dané problematiky. Podobně jako Stránský chápala působení této instituce v úzké souvislosti s Helfertovou osobností a celkovým stavem českého muzejnictví v období první poloviny dvacátého století. Zájem o daný fenomén však zvýšily i některé publikace a články rozvíjející se historické muzeologie, jež se začala výrazným způsobem zabývat různými formami institucionalizace muzeologie. Připomínána byla především zakladatelská role Lektorátu v oblasti muzejního vzdělávání, jehož ustanovení v roce 1921 bylo často interpretováno jako důsledek intenzivního rozvoje muzejnictví v českých zemích,⁵² ale i specifických poměrů panujících v MZM a na Moravě.⁵³

Postupně se problematika Lektorátu čím dál častěji dostávala do kontextu celkového vývoje muzeologického myšlení, a to jako jeden z prvních pokusů etablovat problematiku muzejnictví na akademické půdě. Zásahu na tom měly především kontakty představitelů brněnské katedry se zástupci zahraniční muzeologie, podporované účastí na sjezdech ICOM a ICOFOM, mezinárodních kon-

ferencích a založením tzv. Mezinárodní letní školy muzeologie (International Summer School of Museology) v roce 1986. Zmínky o Lektorátu tak postupně pronikaly do publikací a článků hned několika zahraničních autorů⁵⁴ a staly se tak součástí vyprávění o historických kořenech muzeologického myšlení. K aktivitám Lektorátu se navíc dodnes intenzivně hlásí i *Oddělení muzeologie působící při Ústavu archeologie a muzeologie* Filozofické fakulty Masarykovy univerzity,⁵⁵ o čemž svědčí například v roce 2003 uspořádaná výstava u příležitosti výročí osmdesáti let od založení této vzdělávací instituce.

Závěr

Pokud má být muzeologie vnímána jako progresivní vědní disciplína, potřebuje kromě svého permanentního vlivu na muzejní praxi vykazovat také pevné ukotvení ve sféře teoretické, empirické a akademické. Právě v posledně jmenované oblasti sehrál v minulosti podstatnou úlohu brněnský Lektorát muzejnictví. Jeho působení můžeme považovat za podstatný krok k vylepšení kvality muzejnictví v českých zemích a postupnému dovršení dříve nerealizovaných návrhů na řešení neuspokojivého stavu edukace muzejních pracovníků. Jako v jedné z vůbec prvních platform akademické výuky muzejnictví na světě došlo jeho prostřednictvím k institucionalizaci výchovně-vzdělávacích principů směřujících k rozšíření odborných znalostí a dovedností potenciálních adeptů muzejní práce v rámci terciárního vzdělávání.

Vznik Lektorátu muzejnictví spadá do roku 1921, kdy byl lektorem muzejnictví na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně jmenován doposud ofici-

51 BIŠOVÁ, Marie. Význam Jaroslava Helferta pro naše muzejnictví. Brno: Katedra muzeologie při filozofické fakultě UJEP v Brně, 1972. Závěrečná práce, s. 56–63.

52 ŠPĚT, Jiří. Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945). 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 104–105, VLČEK, Václav. K vývoji českého muzejnictví. Praha: Národní technické muzeum, 1970. Zvláštní výtisk Sborníku Národního technického muzea v Praze. *Acta musei nationalis technici Pragae* 1971, roč. 10, s. 15, SCHNEIDER, Evžen. Specifické vzdělávání muzejních pracovníků a jeho usoustavnění v ČR. *Muzeologické sešity: Supplementum* 3, 1985, s. 86.

53 NEKUDA, Vladimír. 150 let Moravského musea v Brně. Brno: Moravské museum v Brně, 1969, s. 39.

54 LORENTE, Jesús Pedro. *The development of museum studies in universities: from technical training to critical museology*. *Museum management and curatorship*, 2012, roč. 27, č. 3, s. 239. ISSN 1872-9185 [online]. [cit. 2013-04-02]. Dostupný z [www: <http://www.academia.edu/1846608/The_development_of_museum_studies_in_universities_from_technical_training_to_critical_museology>](http://www.academia.edu/1846608/The_development_of_museum_studies_in_universities_from_technical_training_to_critical_museology), MAROEVIĆ, Ivo a EDSON, Garry. *Introduction to museology: The European approach*. Munich: Verlag Dr. Christian Müller-Straten, 1998.

55 HOLMAN, Pavel. *Cesty brněnské muzeologie*. In *Muzeologie na začátku 3. tisíciletí. Museology at the Beginning of the 3rd Millennium*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2009, s. 198–199.

álně nepotvrzený ředitel MZM Jaroslav Helfert. Přestože v tehdejších muzejních kruzích nebyl Lektorát z mnoha důvodů zcela akceptován, našel ve svém vedoucím osobnost, která jeho činnost dokázala po profesní a odborné stránce obhájit a zaštitit. Přednášky a cvičení uskutečněné během let 1922–1951 (s více než šestiletou přestávkou zaviněnou válečnými událostmi) sice akcentovaly spíše problematiku muzejní praxe (například sbírkotvornou činnost muzeí, evidenci, konzervaci či výstavnictví), přesto inklinovaly i k řešení některých teoretických a teoreticko-organizačních otázek úzce souvisejících s celkovým stavem československého muzejnictví. Lektorát se postupně stal integrální součástí výuky na filozofické fakultě. Přesto, že jeho působnost zůstávala omezena spíše na území Moravy, dokázal vychovat řadu pracovníků, kteří se později významně podíleli na rozvoji muzejních institucí po celém území tehdejšího Československa.

I po svém zániku Lektorát muzejnictví vzbuzoval a dodnes vzbuzuje zaslouženou pozornost. Navazovaly na něj a současně se proti němu vymezovaly některé pozdější koncepce, jež usilovaly o profesionalizaci muzejní práce a přípravu vysokoškolsky vzdělaných muzejníků a muzeologů. Postupně se však jeho aktivity dostaly také do kontextu celkového vývoje muzeálního fenoménu, a to jako jeden z prvních pokusů etablovat problematiku muzejnictví na akademické půdě. Zmínky o něm postupně pronikaly do publikací řady domácích a zahraničních autorů. V dnešní době je tak brněnský Lektorát muzejnictví vnímán jako neoddelitelná součást historie autonomního vědního oboru – muzeologie.

Prameny:

- Archiv Masarykovy univerzity v Brně, fond A 1 – *Rektorát MU* – osobní spisy (Jaroslav Helfert).
- Archiv Masarykovy univerzity v Brně, fond A 2 – *Filozofická fakulta* - osobní spisy (Jaroslav Helfert).
- Archiv Masarykovy univerzity v Brně, fond B 80 – *Bohuslav Bouček*, kart. 1, i. č. 40 – dopis Jaroslava Helferta Bohuslavu Boučkovi ze dne 6. října 1949.
- Archiv MZM, fond *Moravské zemské muzeum* (částečně zprac.).
- Archiv Národního muzea, fond *Svaz českých muzeí* (částečně zprac.).
- ČERMÁK, Kliment. *Výchova v museologii. Věstník československých muzeí a spolků archeologických*, 1901, roč. 4, č. 12, s. 173–176.
- HELFBERT, Jaroslav. *Die Museumssammlungen*. In *Brünn, die Hauptstadt von Mähren* – zvláštní otisk z Prager Presse. Praha: Orbis, 1928, s. 82–86.
- HELFBERT, Jaroslav. *Moravská musea ve Svazu čl. muzeí (Organizační poznámky)*. *Od Horácka k Podyjí*, 1931, roč. 8, s. 319–324.
- HELFBERT, Jaroslav. *Na nové dráhy (Nástin minulosti a úkolů zemského musea moravského v Brně)* - dokončení. *Věstník moravského musea zemského*, 1921, roč. 1, č. 4, s. 53–61.
- HELFBERT, Jaroslav. *O osvobozenecých muzeích: O úkolech našeho muzejnictví*. *Naše revoluce*, 1936, roč. 12, s. 369–374.
- HELFBERT, Jaroslav. *Zemské muzeum v Brně po válce a s obnoveným časopisem. Časopis Zemského musea v Brně – Acta musei Moraviae*, 1946, roč. 33, č. 1, s. 5–12.

- LEISCHING, Julius. *Museumskurse. Museumskunde*, 1905, roč. 1, č. 2, s. 91–96.
- Lektorát musejnictví. *Věstník moravského musea zemského*, 1921, roč. 1, č. 4, s. 64–65.
- PALACKÝ, František. O účelích vlasteneckého Musea v Čechách. In *Františka Palackého spisy drobné. Díl III. – spisy estetické a literární*. Praha: Buršík a Kohout, 1901, s. 316–325.
- Seznamy přednášek Masarykovy univerzity (1922–1952)*.
- Literatura:**
- BIŠOVÁ, Marie. *Význam Jaroslava Helferta pro naše muzejnictví*. Brno: Katedra muzeologie při filosofické fakultě UJEP v Brně, 1972. Závěrečná práce.
- BRODESSER, Slavomír, BŘEČKA, Jan a MIKULKA, Jiří. *K poznání a slávě země. Dějiny Moravského zemského musea*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002, s. 30. ISBN 80-7028-183-9.
- HOLMAN, Pavel. Cesty brněnské muzeologie. In *Muzeologie na začátku třetího tisíciletí/Museology at the Beginning of the Third Milenium: sborník z mezinárodní konference Teorie a praxe 2008*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2009, s. 198–202. ISBN 978-80-86413-61-7.
- KÁBOVÁ, Hana. Památkář Václav Wagner. *Akademický bulletin AV ČR*, 2004, č. 10, s. 23. ISSN 1210-9525.
- KIRSCH Otakar. *Německé muzejnictví na Moravě*. Brno: Historický ústav Masarykovy univerzity, 2008. Disertační práce.
- KIRSCH Otakar. Podíl německo-moravských muzejníků na aktivitách muzejních zájmových organizací v první polovině dvacátého století. In OUBRECHTOVÁ, Marcela a ZEMAN, Václav (eds.). *Fenomén muzeum v 19. a první polovině 20. století*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Albis International, 2011, s. 39–60. ISBN 80-86971-31-7.
- KIRSCH, Otakar. Veränderungen im deutsch-mährischen Museumswesen na 1918. Der Nationalitätenfaktor als grundlegender Träger des Wandels in den Museumsinstitutionen. *Danubiana Carpathica*, 2012, roč. 6 (53), s. 59–82. ISSN 1863-9887.
- KROUPA, Jiří. *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění 2*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5315-1.
- LORD, Gail Dexter. Museums, lifelong learning, and civil society. In LORD, Barry (ed.). *The Manual of Museum Learning*. Plymouth: AltaMira Press, 2007, s. 5–12. ISBN 978-0-7591-0971-1.
- LORENTE, Jesús Pedro. The development of museum studies in universities: from technical training to critical museology. *Museum management and curatorship*, 2012, roč. 27, č. 3, s. 237–252. ISSN 1872-9185 [online]. [cit. 2013-04-02]. Dostupný z [www: <http://www.academia.edu/1846608/The_development_of_museum_studies_in_universities_from_technical_training_to_critical_museology>](http://www.academia.edu/1846608/The_development_of_museum_studies_in_universities_from_technical_training_to_critical_museology).
- MAJER, Jiří. *Kašpar Šternberk*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0605-2.
- MAROEVIĆ, Ivo a EDSON, Garry. *Introduction to museology: The European approach*. Munich: Verlag Dr. Christian Müller-Straten, 1998. ISBN 3-932704-52-5.
- Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl IV. Ko-M. Praha: Československý kompas, 1929.
- NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského musea v Brně*. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1969.

- NEUSTUPNÝ, Jiří. *Otázky dnešního muzejnictví: příspěvky k obecné a speciální museologii*. Praha: Orbis, 1950.
- PLACHT, Otto a HAVELKA, František. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé*. Praha: vlastním nákladem, 1932.
- SCHNEIDER, Evžen. Specifické vzdělávání muzejních pracovníků a jeho usoustavnění v ČSR. *Muzeologické sešity: Supplementum 3*, 1985, s. 85–126.
- Sjezd českých archeologů a spolků muzejních konaný 27. a 28. srpna 1898 na Horách Kutných*. Praha: Společnost přátel starožitností českých, 1898.
- SLAVÍČEK, Lubomír. „Sobě, umění, přátelům“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, o. s., 2007. ISBN 978-80-87029-22-0.
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. Jaroslav Helfert osmdesátníkem. *Vlastivědný věstník moravský*, 1961-1964, roč. 16, s. 153–156.
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. (ed.). *Sborník materiálů prvního muzeologického sympo- sia Brno – 1965*. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1966, s. 5–7.
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. Vzdělávání pro muzejní profesi. In *Teorie a praxe 2007: Sborník z mezinárodního semináře Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2008, s. 7–9. ISBN 978-80-86413-51-8.
- ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3206-5.
- VLČEK, Václav. *K vývoji českého muzejnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 1970. Zvláštní výtisk Sborníku Národního technického muzea v Praze. Acta musei nationalis technici Pragae 1971, roč. 10.
- ZENETOU, Artemis A. Museum professional positions: qualifications, duties, and responsibilities. In GLASER, Jane R., ZENETOU, Artemis A. (eds.). *Museums: A Place to Work : Planning Museum Careers*. London, New York: Routledge, 1996, s. 65–141. ISBN 0-415-12724-6.
- ŽALMAN, Jiří. Systém profesního vzdělávání pracovníků muzeí a galerií. In *Teorie a praxe 2007: Sborník z mezinárodního semináře Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2008, s. 7–9. ISBN 978-80-86413-51-8.